

१. चित्र

रेखांकन

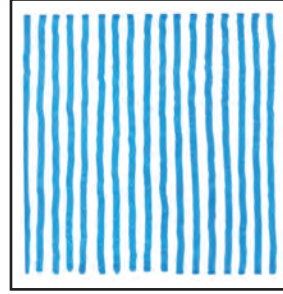
१. रेषांचे प्रकार

रेखांकन म्हणजे रेषा काढणे.

रेषा एकमेकांना जोडल्या, की आकार तयार होतात. जसे | - / \ या वेगवेगळ्या रेषा आहेत. त्या एकमेकींना जोडल्या, की हे आकार तयार होतात. आकारातून चित्र बनते.

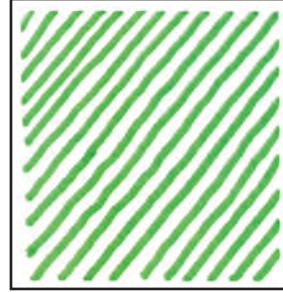
आकार जितका सुबक असेल, तितके चित्र छान होईल. चित्रातील रेषांचे निरनिराळे प्रकार पहा.

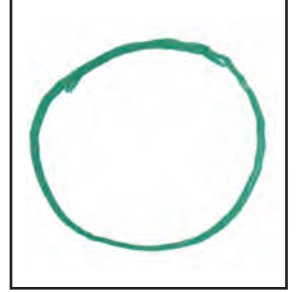
उभी रेषा

आडवी रेषा

तिरपी रेषा

वर्तुळाकार रेषा

नागमोडी रेषा

गुंतागुंतीच्या रेषा

माझी कृती :

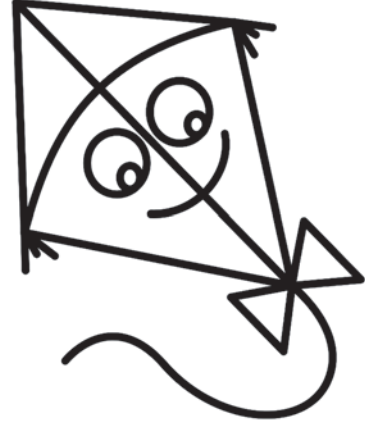
१. कागदावर रेषांचे निरनिराळे प्रकार काढून त्यांच्यावर लोकरीचे तुकडे चिकटवा.
२. ओल्या मातीचा एक सपाट चौकोन तयार करून त्याच्यावर काडी किंवा रिकाम्या रीफिलने रेषांचे प्रकार कोरा.
३. कागदावर पेन्सिलने एखादा मोठा आकार काढून तो काळ्या स्केचपेनने गिरवा. आतल्या बाजूस रंगीत स्केचपेनने किंवा पेन्सिलने रेषांचे प्रकार काढा.

◆ रेखांकनासाठी आवश्यक तेथे मार्गदर्शन करावे. रेखांकनातून डिझाईन तयार करता येईल का यावर चर्चा करावी.

२. गंमत रेषेची

- निरनिराळ्या वस्तूंचे बाह्य आकार रेषांच्या मदतीने काढा. जसे घर, पतंग, रॉकेट, होडी, फुलदाणी, मासा, ढग, पाने, फळे वगैरे.
- हे आकार काळ्या स्केचपेनने गिरवा. आतील भाग रंगीत पेन, स्केचपेन, पेन्सिलने गुंतागुंतीच्या रेषांनी रंगवा. एक गंमतीदार चित्र तयार होईल.

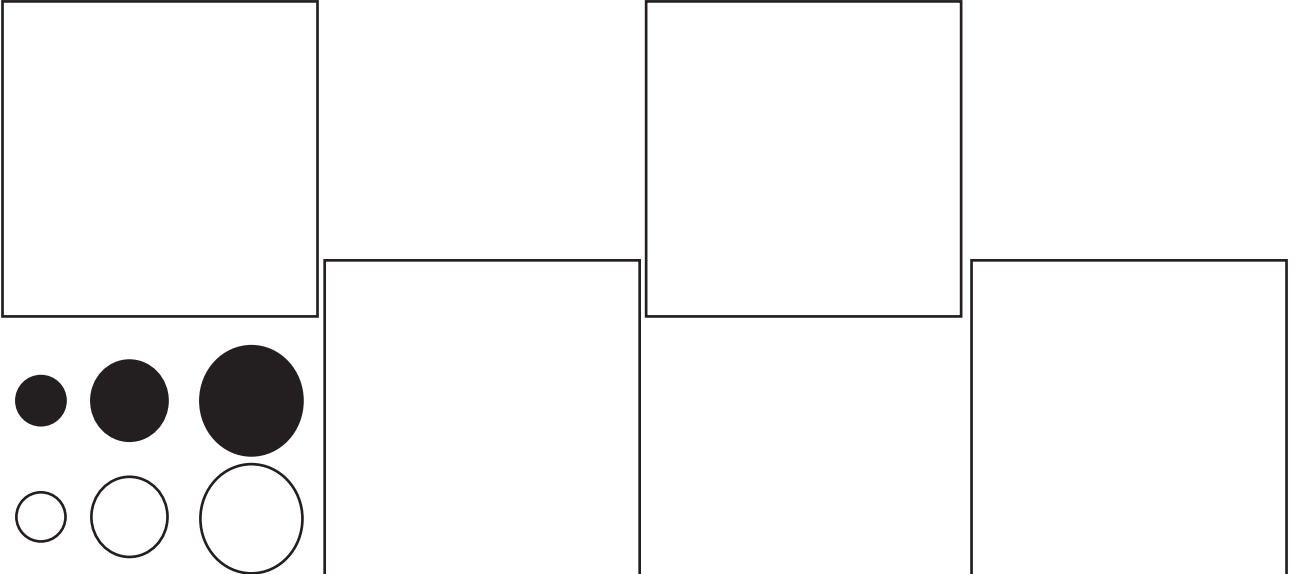
माझी कृती :

- एक मोठा गोलाकार काढा. त्यात दोन तीन लहान गोल काढून त्या गोलांवर छोट्या बिया, मणी, टिकल्या ठेवा. त्या ठेवताना गोलांचा आकार बदलणार नाही याची काळजी घ्यावी.

३. ठिपक्यांची मजा

खालील चौकोनांत क्रमाने लहान, मोठे, मध्यम भरीव व पोकळ ठिपके एकसारख्या अंतरावर काढा.

माझी कृती : रंगीत पेन्सिल, स्केचपेन किंवा मार्कर पेन वापरून ठिपके काढण्याचा सराव करा.

स्मरणचित्र

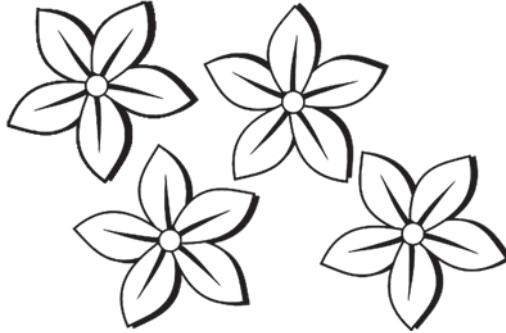
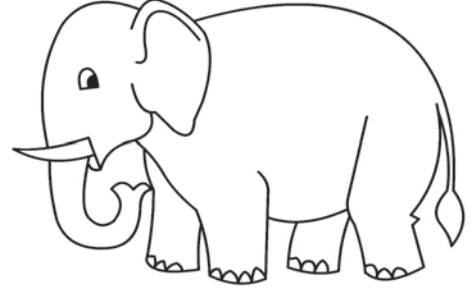
रेखाटन

स्मरणचित्र चित्र म्हणजे आठवून काढलेले चित्र. स्मरण चित्राला चित्रकलेत फार महत्त्व आहे. आजूबाजूच्या वस्तू देखावे, प्रसंग आठवून त्यांची चित्रे काढण्याचा प्रयत्न करूया.

उदा.

- माझे घर • माझ्या अंगणातील फुले • मनीमाऊ • मी पाहिलेला ढग • मी पाहिलेला हत्ती
- माझे आवडते फळ • माझा आवडता पक्षी

माझी चित्रे

माझी कृती :

- वारली चित्र प्रकार समजून घ्या व काही वारली चित्रे काढून पहा.

- ◆ मुले पाहून चित्र काढणार नाहीत याची काळजी घ्यावी. चित्रात चुका काढू नयेत. चित्रातील भावना ओळखाव्यात. चित्र म्हणजे त्यांची नवनिर्मिती असते. त्यांची चित्रे इतर मुलांना दाखवून त्यांचे कौतुक करावे.

कल्पनाचित्र

आपण सर्व जण नेहमीच चंद्र पाहतो. तो कधी पूर्ण गोल असतो तर कधी त्याची चंद्रकोर दिसते. तिचा आकार क्रमाक्रमाने वाढतो किंवा कमी होतो आणि अमावास्येला तर चंद्र दिसतच नाही. अशा या चंद्राबद्दल काही कल्पना करून चित्रे काढूया. कल्पनेने काढलेल्या चित्राला कल्पना चित्र असे म्हणतात.

उदाहरणार्थ :

- ढग हे पाणी समजून चंद्र होडी
- चंद्र झोपाळा झाला तर...
- चंद्राला फुटले पाय
- चांदोबा लपला झाडीत
- चांदोबाचा गाव
- चांदोबाला आले हसू
- चंद्राची कोर
- चंद्रावरची सफर
- पौर्णिमेचा चंद्र
- झोपी गेला चंद्र
- चांदोबाची टोपी
- चांदोबाचा बंगला

माझी कृती :

- खालील विषयांवर कल्पनेप्रमाणे चित्रे काढा.
उदा. सूर्य, चिमणी, बाहुली, परीराणी, माझं आवडतं व्यंगचित्र (कार्टून) इत्यादी

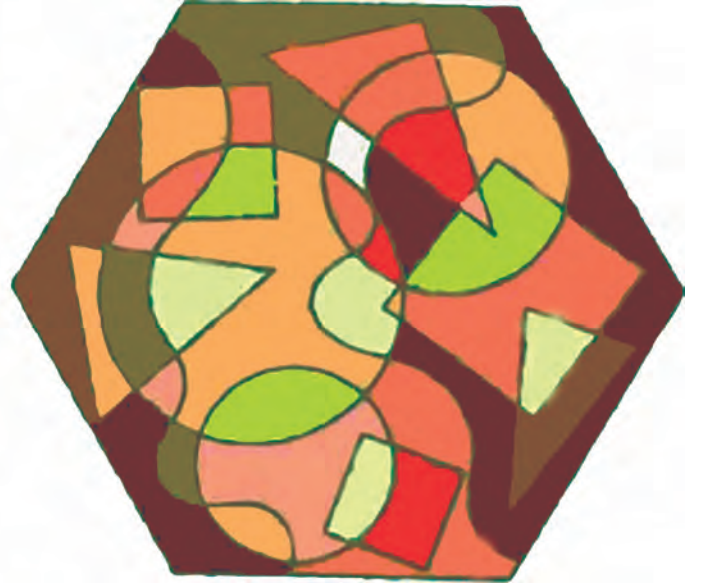
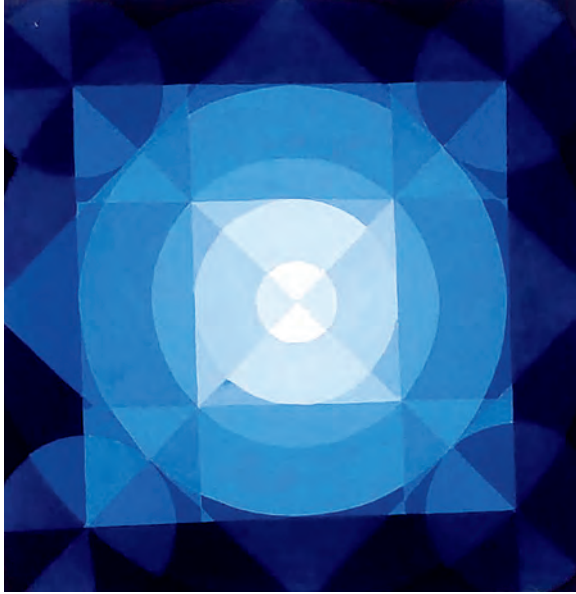
◆ चंद्र हा विषय घेऊन यावर चर्चा घडवून आणावी. चर्चेत मुले चंद्राविषयी त्यांच्या मनात असणाऱ्या कल्पना सांगतील व चित्रबद्ध करतील. चंद्राला बोलके डोळे, गोल नाक, हसणारे तोंड काढल्यास आपोआपच कल्पनेतील चित्र वाटू लागेल. अनुभवातील कल्पनाचित्र काढण्यास उपयुक्त असे उपक्रम किंवा प्रकल्प/कृती द्यावी.

संकल्पचित्र

भौमितीक आकार वापरून नक्षीकाम करणे.

नक्षीकाम

रेषांना आकर्षक वळणे देऊन केलेली सजावट म्हणजे नक्षीकाम. अनेक प्रकारांनी नक्षी काढता येते. नक्षीकामाला 'संकल्पचित्र' असेही म्हणतात. संकल्प चित्र वेगवेगळ्या प्रकारांनी काढता येते. त्यापैकी एक प्रकार म्हणजे भौमितीक आकार. या प्रकारात त्रिकोण, चौकोन, गोल अशा भौमितीक आकारांची मांडणी करता येते.

माझी कृती :

- चौकोन काढून त्याच चौकोनात दोन, तीन किंवा अनेक रेषा काढून ठरावीक भाग काळ्या स्केचपेनने किंवा रंगाने रंगवा.

- ◆ कोणकोणत्या वस्तूवर नक्षीकाम असते याची चर्चा करून यादी तयार करा.

मुद्राचित्र (ठसेकाम)

(१) हातांचा ठसा

तुम्ही तुमचे हात धुता ना? म्हणूनच ते स्वच्छ राहतात. हाताकडे नीट पहा, हातावर काय काय दिसतंय ते... त्यावर वेगवेगळ्या प्रकारच्या रेषा दिसतात. काही छोट्या, काही मोठ्या, काही फिकट, काही गडद, काही सरळ.. चित्र तयार करण्यासाठी काही उपयोग होईल का? चला पाहूया.

साहित्य – कागद, विविध जलरंग, स्केच पेन आणि पाणी इत्यादी.

हाताला वेगवेगळे रंग लावून घ्यावे. हे रंग जास्त घट्ट लावू नयेत किंवा जास्त पातळही नसावेत. योग्य प्रमाणात रंग घेऊन रंगांचा समान थर हातावर लावा. या हातांचे कागदावर ठसे घेऊन पाहा. छान! किती सुंदर दिसताहेत हे ठसे! थोडा सराव करूया.

दोन हातांचे ठसे जोडूया. छान फुलपाखरू दिसेल, त्याला स्केचपेनने डोळे व इतर अवयव काढूया. आहे की नाही मजा ! पहा बघू अजून काय काय बनवता येते ते...

माझी कृती : हातांच्या ठशांचा वापर करून वेगवेगळ्या कलाकृती तयार करा.

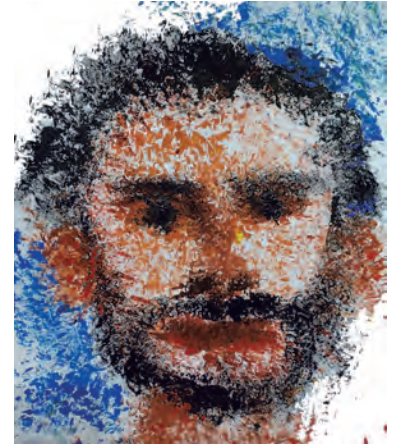
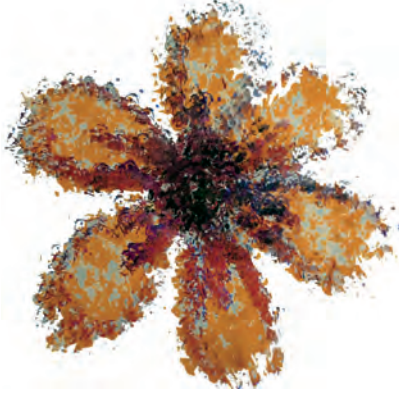
- ♦ वर्गाबाहेरील भिंतीवर मोठा कागद लावून घ्यावा. त्यावर सर्वांना आवडतील तसे हातांचे ठसे घेण्यास सांगावे व निरीक्षण करून नंतर कोणत्याही हातांच्या ठशांवर स्वकल्पनेने चित्रनिर्मिती करण्यास सांगावी.

(२) चुरगळलेल्या कागदाचे ठसेकाम

सर्वांचा कागद हा अगदी आवडीचा आहे. काहींना कागदाच्या घड्या घालणे, फाडणे तर काहींना चुरगळणे आवडते. चला तर मग याच कागदाची आज एक मजा करूया. चुरगळलेला कागद आपण फेकून देतो. पण त्यापासूनही चित्र तयार होते. त्यासाठी आपल्याला विविध रंग वॉटर/पोस्टर कलर, कागद, चित्रकला वही या वस्तू लागतील.

काय करायचे ?

- (१) एक कागद घेऊन तो हाताने चुरगळा.
- (२) चुरगळलेल्या कागदाचे निरीक्षण करा.
- (२) चुरगळलेला कागद रंगामध्ये बुडवून घ्या.
- (३) वहीत त्याचा ठसा उमटवा.
- (४) ठशापासून चित्र काढा.
- (५) ठशांचे निरीक्षण करा.

माझी कृती : चुरगळलेल्या कागदाच्या ठशांतून विविध चित्रे तयार करा.

- ◆ मुलांचे गट करून चुरगळलेल्या कागदांपासून चित्रनिर्मिती करून घ्यावी.
- ◆ विविध प्रकारचे कागद जमवण्याचा उपक्रम द्यावा व त्या कागदांच्या ठशातील फरकाचे निरीक्षण करायला सांगून चर्चा घडवून आणावी.

चिकटकाम

समअंगी चिकटचित्र

मागच्या वर्गात आपण चिकटचित्र करायला शिकलो आता चिकटकामाचा वेगळा प्रकार शिकूया. त्यासाठी खालील साहित्य लागेल.

साहित्य – वेगवेगळ्या रंगांचे कागद, कात्री, डिंक इत्यादी.

- रंगीत कागदांतून त्रिकोण, गोल, चौकोन असे विविध आकार कापा.
- पांढऱ्या ड्रॉईंग पेपरवर एक चौकोन काढा.
- तुम्ही कापलेले आकार या चौकोनात हवे तसे चिकटवा. एक छानसे चिकटचित्र (कोलाज) तयार झालेले दिसेल. अशाच पद्धतीने वेगवेगळी चिकट चित्रे तयार करू. या प्रकारात रंगीत पेन्सिल, खडू, जलरंग यांच्या ऐवजी रंगीत कागद, कापड यांचे तुकडे, मणी, बिया, वगैरे वापरून सुंदर चिकटचित्र तयार होते.

विविध रंगी कागद

आयताकृती कागद

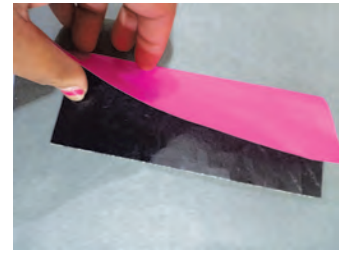
अर्धी घडी घातलेला कागद

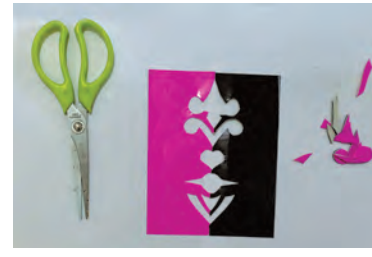
दुसरा अर्ध्या आकाराचा कागद आत ठेवून घ्या.

कात्रीने कापलेले आकार

एकसारखे आकार चिकटवून पूर्ण झालेले चिकटचित्र

माझी कृती :

- रंगीत कागदांऐवजी शिवणकामातून उरलेले रंगीत कापडाचे तुकडे वापरून चिकटचित्र तयार करा.

◆ निरूपयोगी कागद, कापडाचे तुकडे आणि इतर वस्तू वापरून चिकटचित्र तयार करण्याबद्दल मार्गदर्शन करावे.

रंगकाम

(१) रंगाची विविध माध्यमे

सक्षम : माझे चित्र तर तयार झाले पण मी कोणते रंग वापरू ?

अनू : तुझ्याकडे कोणते रंग आहेत ?

सक्षम : माझ्याकडे तेलकट खडूचे रंग आहेत.

अनू : अरे वा ! तेलखडूने तर छान चित्र रंगवता येईल. माझ्याकडे रंगीत पेन्सिली आहेत. त्या वापरू का ?

ताई : आपल्याकडे जे रंग उपलब्ध असतात तेच रंग आपण वापरतो. पण असे रंगांचे अनेक प्रकार असतात. त्यांना रंगांची माध्यमे म्हणतात.

सक्षम : कोणकोणती आहेत ताई, आम्हांलापण सांग ना !

ताई : सांगते... वॅक्स क्रेयॉन्स किंवा पेस्टल, ऑईल पेस्टल म्हणजे तेलखडू, प्लॉस्टिक क्रेयॉन्स, रंगीत पेन्सिल, स्केचपेन, मार्कर, जलरंग यालाच 'वॉटर कलर' म्हणतात. तसेच पोस्टर्स कलर यासारखे रंगांचे अनेक प्रकार आहेत.

अनू : रंगांचे एवढे प्रकार असतात ? अरे वा ! आपणही असे वेगवेगळे रंग वापरून पाहू.

ताई : प्रत्येक रंगाची वापरण्याची पद्धत वेगवेगळी असते.

अनू : जसे आपल्याला उपलब्ध होतील तसे वापरून पाहू.

सक्षम : हो ! हे सगळे प्रकार वापरताना खूपच मजा येईल.

माझी कृती : तुमच्याकडे उपलब्ध असणाऱ्या रंग माध्यमांचा वापर करून चित्र रंगवून पहा.

◆ मुलांना विविध रंग माध्यमांची ओळख व माहिती करून द्यावी.

(२) नैसर्गिक रंग

आपल्या आजूबाजूला रंगीबेरंगी फुले, पाने, फळे असतात. त्यांपासून रंग तयार करता येतात त्यांना 'नैसर्गिक रंग' असे म्हणतात. निरनिराळ्या रंगांची फुले, पाने, फळे यांच्यामध्ये पाणी मिसळून किंवा कुटून त्यांचा रस काढून रंग तयार करता येतात.

रंग	नैसर्गिक घटक
पिवळा	झेंडू, हळद, हळकुंड, पिवळ्या रंगाची फुले
लाल	कुंकू, पलाश फुले, गुलाब, तुतू/ तुती
गडद गुलाबी	डाळिंबाचा रस, बीट
जांभळा	जांभूळ
केशरी	केशरी रंगाची फुले
चॉकलेटी	वीट/ विटकर
राखाडी	राख
काळा	कोळसा, जाळलेले खोड
पांढरा	चुना, पेन्सिलची पूड, तांदळाची पेस्ट
हिरवा/पोपटी	विविध झाडांची पाने
निळा	नीळ, निळ्या रंगाची फुले

माझी कृती :

- नैसर्गिक रंग तयार करा. तेच रंग चित्रात भरा.
- होळीसाठी नैसर्गिक रंग तयार करून ते वापरा.

♦ वरीलप्रमाणे व या व्यतिरिक्त नैसर्गिक रंगनिर्मिती करून चित्रे रंगवून घ्यावी. नैसर्गिक रंग निर्मितीसाठी उपलब्ध साहित्याचा वापर करावा.